

De la spațiul de exprimare la judecări estetice scrieri literare arădene

From the expression space to aesthetic assessment. Arad literary writings

*Rodica Floare Câdea,
Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad*

Abstract

The study that we did, with the title „**From the expression space to aesthetic assessment. Arad literary writings**” it's structured in three segments:

1 – Chronicles – Typologies – Echos – Gleans

2 – Literary Salons – Social soires – Persons from Arad gratuitous forgotten

3 - Instead of Conclusions – Closer to them

The essay is preceded by an Argument, wherethrough we try a review and revolvment of the publications from that period, that we are reffering at.

We've selected, as possible, the quintessential and orientation of te publications and we gave a special color to the visit of some writers or publicists in Arad which, by the pitoresque of their presence, were noticed, by articles in the local press and not only, or they simply remained in the memory of the persons they've met.

Lowly, we consider that through this ARAD WRITINGS, we will bring to light the evanescent and spiritual evolution of the City from the Mures, in the social, economic and cultural stormy period, and the names we mentioned, with the activities that animated them, will open other research paths.

Key words: chronicles, typologies, publications, writers, publicists

Argument

Receptată pe plan european ca a doua mare perioadă, după cea a Marilor Clasici, perioada interbelică, pe plan publicistic și literar, cunoaște o dezvoltare considerabilă. Cunoscute nu doar ca izbânde de suflet, ci și de ordin spiritual, publicațiile au oferit în paginile lor spații pentru emanciparea social-culturală a maselor sau impunerea limbii române în școli și biserici, viața publică, instituții, să promoveze creațiile populare izvorâte din suflul națiunii sau al sufletului românesc, doine, balade, colinde, legende, povestiri etc.

Vom enumera doar câteva din panoplia publicațiilor, acelea care nu numai că au avut răsunet, dar au și găzduit mari nume ale scrisului, cum ar fi:

Pagini literare, 1916	Cuvântul Aradului, 1926
Gazeta oficială a județului Arad, 1919	Gazeta învățătorului, 1929
Gata oricând, 1920	Știrea, 1931
Gazeta Aradului, 1921	Hotarul, 1933
Solidaritatea, 1922	Înainte, 1934
Voința poporului, 1923	Litera, 1934
Tribuna nouă, 1924	Credința, 1940
Salonul Literar, 1925	Tribuna Română, 1945
	Libertatea Poporului, 1944

Cronici – tipologii – ecouri - spicuiuri

Semnalată de Telegraful Român, la 21 martie 1916, revista arădeană Pagini Literare ar fi trebuit să poarte titlul Revista noastră, dar cu titlul de mai sus a îmbogățit publicațiile literare din anii Primului Război Mondial. Bucurându-se de un amplu ecou, după revistele Luceafărul și Cosânzeana, Pagini Literare a fost editată de Laurențiu Luca și Victor Stanciu, cu o apariție bilunară. Materialul ilustrativ aparține lui Al. S. Iorga. Revista era orientată pe secțiuni de proză, unde Ion Agârbiceanu, Al. Ciura, Emil Isac, Mihail Gașpar ș.a. semnează frecvent.

Poezia a fost reprezentată de Aron Cotruș, Ovidiu Hulea, M. Pallade, O. Goga, T. Murărașu, I. V. Soricu ș.a.

În revistă se regăseau și Cronici culturale, muzicale, rubrici de învățământ, filozofie, artă, filologie, Însemnări, precum și un Supliment

muzical, unde G. Șorban publică *Hăis și Cea*, o compilație pe versuri de Șt. O. Iosif.

Revista a fost tipărită la Concordia, str. Teleki, nr. 17, în două etape: 1-14 martie și 15-28 iunie.

Manifestând simpatie pentru specificul național, autenticitate și repudiind decadentismul, paginile literare interbelice au conturat, prin pagini, curentul literar cunoscut ca Poporanism, iar ca teorii, se propaga teoria tendințelor modernismului, iar corespondențele între artă și spațiul spiritului contemporan erau subliniate prin curentele de avangardă, constructivismul, dadaismul și suprarealismul.

În scrierile de redacție românească, tributare mediului ca potențial comanditar, cititor, Hotarul, Înnoirea, Știrea, asta fără a avea pretenția că am impus o ierarhie, publicul era informat comprehensiv ori nu, despre scrisul de specialitate, printr-o literatură captivant-artistică, subordonată momentului contextual al epocii în care au fost editate.

Inițiativa pentru editarea revistei Pagini literare aparține lui V. Goldiș și Ioan Lupaș, însă, doar ca nume, vom mai consemna Fekete, Macska, Genius, Salonul literar, Periskop, Hotarul, pentru o parte dintre apariții ocupându-se minuțios D. Vatamaniuc, E. Șimăndan, Caius Lepa, Lucian Emandi, A. Ilica ș.a.

Încercăm, succint, o tipologie, doar pentru a scoate în evidență preocupări vechi pentru editarea unor reviste de tip:

Ortodox

- 1- Speranța
-prima Foaie literară
bisericească
- 2- Lumina
- 3- Biserica și Școala
-cu mai multe serii de
apariții
- 4- Lumina tineretului
- 5- Glasul Domnului
- 6- Glasul Nostru
- 7- Calea Mântuirii
- 7- Mana zilnică

8- Catehetul

Neoprotestant

- 1- Adevărul de Buteni
- 2- Lumina și Adevărul de
Șeitin
- 3- Lumina lumii
- 4- Solul Păcii
- 5- Studii Biblice
- 6- Călăuza Școalei
Duminicale
- 7- Studii în Scripturi
- 8- Glasul Adevărului

- 9- Farul Creștin
- 10- Pacea

Presa de cotidian

- 1- Spicuiorul
- 2- Revista Lipovei
- 3- Răvașul
- 4- Gazeta oficială a județului Arad
- 5- Gazeta Nouă - cu Traian Mager
- 6- Solidaritatea - cu Aron Cotruș
- 7- Ziarul Excursiilor - cu Traian Mager
- 8- Ecoul
- 9- Tîrgul
- 10- Santinela Romîna
- 11- Timpul
- 12- Știrea
- 13- Drapelul
- 14- Informatorul Plugarului
- 15- Renașterea Romîna
- 15- Ardealul
- 16- Timpul Provinciei - cu suplimentul Viața Ardealului
- 17- Credința

Presa de tip politic

- 1- Tribuna Poporului
- 2- Tribuna
- 3- Romînul
- 4- Poporul Romîn

care, din 1905 va deveni Cucu și va edita suplimentul Gura Satului și Foaie ilustrată

- 5- Glasul Satelor
- 6- Gazeta Aradului
- 7- Santinela Aradului
- 8- Gazeta Partidului țărănesc
- 9- Tribuna Aradului
- 10- Voința Poporului
- 11- Tribuna Nouă
- 12- Romînia Nouă
- 13- Cuvîntul Aradului
- 14- Cuvîntul Ardealului
- 15- Apărarea Națională
- 16- Santinela
- 17- Curierul
- 18- Zburătorul
- 19- Înainte
- 20- Străjerul
- 21- Frontul de Vest
- 22- Granița
- 23- Tribuna Romîna
- 24- Tribuna Aradului
- 25- Romînul
- 26- Țărănismul Romînesc
- 27- Timpul Transilvaniei
- 28- Deșteptarea

Presa literară - istorie, critică literară, filozofie

- 1- Pagini literare cu un Articol - Program - Chemare

- care, după anul 1916, va reapare sub același titlu în 1934 - redactor Ion Vlahul
- 2- Gura Satului
- Jurnal glumeț politic
 - 3- Vulturul - cu redactor Moș Sfadă
 - 4- Veselia
 - 5- Umoristul - cu Nicolae Ștefu care se va redenumi Gura Satului - cu Mircea Stănescu, Bravo - cu Simion Micle, Facla - cu Șarga Ladislau
 - 6- Cucu și Nicu Stejărel
 - 7- Salonul Literar
- cu Al. I. Stamatiad
 - 8- Banatul - cu Aron Cotruș,
Al. I. Stamatiad
 - 9- Fronda cu Al. I. Stamatiad
 - 10- Primăvara Bănățeană
 - 11- Renașterea Română
 - 12- Ex Libris Romîn
 - 13- Revista Literară
 - 14- România Literară
 - 15- Tribuna
 - 16- Luceafărul
 - 17- Ateneul Popular
 - 18- Hotarul
- cea mai bună revistă a vremii
 - 19- Săptămîna
 - 20- Duh
 - 21- Înnoirea
 - 22- Litera

Presa didactică și pedagogică

- 1- Reuniunea
Învățătorilor Romîni
1904 - cu Iosif Moldovan, Tipografia Diecezana
- 2- Revista pentru școala primară, 1913
- 3- Școala primară
- 4- Năzuința
- 5- Gazata Învățătorilor
- 6- Revista Asociației
Învățătorilor
- 7- Școala Vremii

Am spicuit și am trecut în revistă doar o parte din publicațiile perioadei la care facem referire, însă, la Arad, pe lângă publicațiile literare au apărut și altele, de interes agricol, științific, administrativ, pompieristic, sport, industrie, film, matematic, meșteșugăresc, ș.a, atât în limba română, cât și în maghiară, franceză, engleză, germană, răspândind, astfel, prin conținut, o panoplie de articole, presa încercând a se impune a patra putere în stat. Nu trebuie omisă nici presa minorităților naționale, nici cea a elevilor.

Saloane literare – șezători – arădeni pe nedrept uitați

Spațiul geografic cultural al Aradului, istoria culturală factologică, tradiționalismul pregnant (care asimila experiențele vremii), promovarea valorilor și remodelarea acestora în consonanță cu valorile europene, din Mica Vienă, ne obligă să revendicăm câteva trasee literare mai puțin explorate.

Stabilit la Arad, ca profesor la Liceul Moise Nicoară, Al. T. Stamatiad, promotor al modernismului, va reuși să adune în Salonul Literar, ca director, 26 de numere, 1 martie 1925-12 mai 1926, nume consacrate ale literaturii vremii: Eugen Lovinescu, Tudor Vianu, Elena Văcărescu, Aron Cotruș, Ion Minulescu, Al. Negură, Eugeniu Speranția, Perpessicius, însă nu trebuie să ometem câteva rubrici constante: Eseuri, Proză, Cronici literare, Recenzii, Însemnări literare, Traduceri ș.a,

Dincolo de contextul istoric, Salonul literar a fost ca un moment de istorie literară și istorie a publicisticii literare. Acum, vom asista, nu numai prin conținut, ci și prin personalitățile semnate, la un nou indicator cultural al ethosului. Contextul cultural în care apare Salonul literar era marcat de avântul unor forțe intelectuale, care promovau modernitatea, ca o reconstrucție culturală asumată, care semnifica / simboliza, axiologic, socialul. Susținut, suspendat de orice literatură de frizom rizomatic fractat, lepădat de începuturi și alte conținuturi, Salonul a propus o altă idee - aceea de istorie literară cu geometrie variabilă subminând contextul literar prezent în epocă.

De fapt, constatăm cum scriitorii români ai momentului, prin prezența lor la șezătorile vremii, politica editorială a Bibliotecii Semănătorului sub directoratul lui A. Cotruș, Societățile culturale Astra și Concordia, revistele maghiare Genius cu F. Zoltan și Prizskop cu Szanto Gzorgy, societățile germane, societatea slovacilor din Nădlac, accentuau trendul comunității locale și ofereau un plus de configurație, orientând acest trend local înspre modernitate.

În fond, Liceul de Băieți plusa un alt climat cultural. Cel cultural-literar prin Al. T. Stamatiad, Perpessicius, cel științific-matematic prin I. Dumitriu, T. Popovici și Ascaniu Crișan, al științelor umaniste prin prezența lui Șt. A. Doinaș, iar acțiunea scrisului, prin esteticismul ei, trebuia să se dezvolte într-un limbaj înmlădiat de o diversitate de genuri.

Ceea ce a atras la Salonul literar a fost în primul rând creația.

Element matriceal al noului, lirica de factură simbolistă era reprezentată prin Al. Stamatiaid și Aron Cotruș, iar Lirica în limba franceză era scrisă de Al. Macedonski și Marcel Romanescu. Însă studiile lui T. Vianu, circuitul valorilor, relațiile interculturale asigurate de traduceri, *Clăcașii* lui O. Goga în limba franceză de către Helene Văcărescu ori cele ale lui Al. Stamatiaid cu referire la Eminescu sau Baudelaire, literatura maghiară și cea italiană ating, parcă, un seismograf în publicistica vremii.

Dacă, din punct de vedere factologic, ne referim la recontextualizarea câmpului literar sau al secvenței temporale, această apariție a Salonului literar, rămâne în literatura română un melanj de tradiționalism cu expirări simboliste, dar și cu accente de parnasianism, modele literare trecute la acel moment de istorie.

Grupul lui Al. Stamatiaid a fost un efect al strategiei de reconstrucție culturală, cu o liber-legitimată înscriere într-un ansamblu al jocurilor culturale. A fost, de fapt, o schimbare, un nou, în literatura momentului, legitimat ca o mutație a valorilor.

Numiți de Sorin Adam Matei grupuri de prestigiu, poeții Salonului, în cartea *Boierii minții, Intelectuali și români între grupurile de prestigiu și piața liberală a ideilor*, Ed. Compania, București, 2004, ei, dar și mentorul Al. T. Stamatiaid înscriu o conexiune la valorile culturii europene. Deschiderea altor orizonturi prin practica lecturii, a traducerilor, a referințelor sunt efecte de real, arte poetice, de intenționalitate teoretică, iar relația operă-obiect devine relația operă-cititor, devine, de la estetică, retorică înmănunchiată. Asta, după ce, după Mircea Martin, literatura (ca învăluire, prin real, ireal, ficțiune, câmpul literar) este o componentă metaliterară în practica literară. Învăluirea și dezvăluirea, prin actul literar al creației, sunt asimetrice, dar, reciproce sau la Salonul literar, literatura a învăluit, dezvăluind, fixând, prin cuvinte, forme operante pentru autor sau cititor.

Vom urmări, în cele ce urmează, și alte judecăți estetice.

În primăvara anului 1925, când Al. T. Stamatiaid edita Salonul literar, fenomenul literar interbelic, de orientare simbolistă cu scurtul popas arădean, aduna în jur un grup cu o nestinsă dorință de afirmare, care să contribuie la armonizarea sufletului mulțimii.

Sunt destule ideile și întrebările dacă Salonul literar a fost o revistă simbolistă, mai cu seamă că Al. T. Stamatiaid se declara un discipol epigon al lui Al. Macedonski. Oscilând între parnasianismul stamatidian și

instrumentalismul romantic macedonskian, Salonul literar a găzduit poezia simbolistă a lui D. Anghel, romantismul eminescian, poezia de sorginte socială a lui A. Cotruș, dar respingem ideea că revista a avut o orientare estetic-ideologică. Și totuși, prezența unor critici literari la revistă i-a impus o direcție estetică cât o școală literară.

Criticul cu cea mai intensă prezență în paginile revistei a fost Perpessicius, sosit în Arad în 1919, coleg fiind cu profesorul de franceză, Stamatiad, care i-a solicitat să colaboreze la revistă cu materiale de critică literară.

În *Înflorirea romanului*, publicat în nr. 4-5, 1925, pag. 33, Perpessicius considera că proza timpului se zbate într-o secetă literară, emițând succinte păreri despre romanele *Ion*, *Întunecare*, *Venea o moară pe Siret*, *Două neamuri* etc. ca fiind opere ce urmau să umple un vid în literatura vremii.

Într-un alt număr, Perpessicius semnează elogios *Cronica Literară* a salonului, cu referire la Aron Cotruș, V. Savel sau Stamatiad. Perpessicius a semnat și foiletoane - *Protecționism cultural*, nr. 7, pag. 62, îndemnând scriitorii să reflecteze asupra menirii lor sociale. În ultimul număr al revistei, Perpessicius semnează articolul *Câteva cuvinte despre Moise Nicoară*, unde regăsim amintiri sau materiale ca o platoșă de patriotism locvace, de un sentimentalism aparte.

Un alt critic literar, Eugen Lovinescu a publicat în nr. 3, mai, 1925, *Presa și limba literară*, pledând pentru formarea unei limbi potrivite nevoilor contemporane.

La fel, Tudor Vianu a onorat revista arădeană, în nr. 4-5, pag. 35, cu două intervenții, *Autoritate și evidență* și *Două profesiuni de credință*, nr. 12, pag. 105, dar, aceste articole, ale criticului de-atunci, nu s-au ridicat la valoarea sa de mai târziu.

În ultimul număr al Salonului literar, nr. 12, 1926, G. Bogdan Duică semnează amintiri despre debutul său literar, cum de altfel, D. Nanu, Constantin Săineanu, Eugeniu Speranția încearcă liric sau prozodic să ridice sau nu calitatea revistei. Cu toate acestea, neavând un critic literar stabil, cu un real spirit de selecție, revista nu a rezistat pe piața literară, s-a retras în tăcere cu aceeași modestie, fără un program estetic, dar apariția ei, chiar meteorică, e o virtute a vremilor.

ȘEZĂTORI LITERARE - 105 ani de la prima șezătoare la Arad

Societatea Scriitorilor Români a fost înființată la 28 aprilie 1908, având ca președinte pe Cincinat Pavelescu, iar vicepreșdinte pe Mihail Sadoveanu. Astfel că, Emil Gârleanu povestește de șezători literare încă din martie, 1906, prilej de întâlniri cu publicul avid de lectură sau de literatură. Era, de altfel, un bun moment de împărtășire, prin scris, cu scrisul altora, dar și de a se cunoaște, între ei, scriitorii.

În anul 1911, între 16-29 aprilie, la prima șezătoare, un mănunchi de nume se aduna aici, printre care amintim: I. Al. Brătescu-Voinești, Emil Gârleanu, Șt. O. Iosif, I. Agârbiceanu, D. Anghel, Al. T. Stamatiad, Cincinat Pavelescu, Ion Minulescu, M. Sadoveanu, Zaharia Bârsan, O. Goga, V. Eftimiu ș.a.

În călătoria spre Arad, drumul lor a fost unul de poveste, fiind întâmpinați cu entuziasm și simpatie în gările din Vinț, Simeria, Ilia, Deva, Săvârșin, Orăștie, cu flori de liliac în mână, costume populare sau haine de sărbătoare cu tricolor, în ecou de *Pe-al nostru steag*.

Șederea scriitorilor la hotelul Crucea Albă le-a prilejuit întrevederi de neuitat cu personalități arădene: Sever Bocu, Sava Raicu, Nicolae Oncu, la masa cu 248 de tacâmuri rostind toasturi, printre alții, O. Goga, C. Pavelescu (sufletul șezătorii, care a binedispus asistența cu 10 epigrame și invocându-l pe Eminescu - *Lui Eminescu*), E. Gârleanu, Al. T. Stamatiad, V. Eftimiu, Ion Agârbiceanu ș.a. care, citind și din creațiile lor literare, au fost răsplătiți cu ovații și aplauze.

La plecare, cu douăzeci de trăsuri, înspre gară, de la hotelul Vas, ziarul Tribuna, dar și Viitorul au reflectat pe larg despre Șezătoarea literară, despre Telegrama de Mulțumire transmisă din Predeal lui Nicolae Oncu și despre brațele încărcate cu flori, primite de către scriitorii prezenți la Arad.

În loc de concluzii

Mai apropape de ei - după 130 de ani

Afirmam cum Societatea Scriitorilor a produs plăceri estetice și a încheșat breasla scriitorilor din mai toate colțurile țării.

Subtitlul de mai sus - *Mai aproape de ei* - nu este un Serial de Memorialistică, nici unul desprins dintr-un stil epistolar, ci este titlul unor evocări, cu rădăcini de prin 1986, iată, după 30 de ani, pe care un arădean le-a adunat într-o carte despre care, cred, nu se prea știe sau vorbește. Astfel,

am deschis cufăr de anticariat și vă propun: *Aproape de ei*, Petre Pascu, Ed. Dacia, Cluj, 1987.

Petre Pascu s-a născut la Semlac, la 27 ianuarie 1909 și s-a stins din viață la Cluj, în 23 martie 1994.

Poet și neobosit traducător, crescut și educat de părinții Elisabeta Pascu și Teodor Pascu, agricultori, care l-au îndrumat înspre cursurile Liceului „Moise Nicoară” din Arad, Petre Pascu a fost absolvent al Facultății de Drept, 1933, și va ocupa, ulterior, diferite slujbe. Astfel, a fost notar comunal în Vinga, 1934-1936, secretar de Plasă, tot la Vinga, 1936-1938, șef de birou la Primăria Arad, 1938-1945, bibliotecar la Cluj, 1948-1950.

Debutează literar în 1925, în revista Primăvara, din Sânnicolaul Mare, dar a colaborat și cu revistele arădene Hotarul și Tribuna română, fiind redactor al acesteia din urmă.

În publicistica vremii, îl regăsim, sub pseudonim literar Camil Meteoru, în paginile unor consacrate reviste: Brașovul Literar, Înnoirea, Luceafărul, Viața Românească, Foaia Noastră, Cronica, Gazeta Literară, ș.a.

Opera literară urmează un filon blagian, pe un ton elegiac-meditativ, cu reflecții meditative -filozofice și cu intonații nostalgice-melancolice, incantații despre locurile natale sau spațiile istorico-geografice, care i-au marcat traseul personal al devnirii. Așa se explică și titlul primului volum, *Plaiuri*, 1943, apoi *Bucuriile mele*, 1967, cu o Postfață semnată de Perpessicius, *Gorun adânc*, 1972, *Spadă și corolă*, 1977. A purtat și întreținut o frumoasă corespondență, a tradus din limba maghiară *Povestă nu ia niciodată vacanță*, 1964, M. Szigmond și *Aveai și colecția mea de arme*, 1980, L. Kassah.

Avem, probabil, subiectiv, senzația că numele sau personajele despre care vorbește, scriind, în cartea *Aproape de ei*, mai ales, sunt arădeni, pe nedrept uitați.

Nume de mare valoare și reale virtuți scriitoricești își au locul printre pagini, pe care le-a întâlnit în descinderile sale, atât în București, cât și la Arad, ca licean: Ion Agârbiceanu, G. Bacovia, Aron Cotruș, O. Goga, L. Blaga, Emil Isac, Romul Ladea, I. Minulescu, T. Vianu, Ion Vinea ș.a., însă la Arad, în vremea studiilor, avea să creioneze portretele unor dascăli, Al. T. Stamatiad și D. D. Panaitescu-Perpessicius.

Cartea *Aproape de ei* numără aproape două sute de pagini, ritmul scrierii e unul fluid, fiind intersectat cu dialoguri, puncte de suspensie,

exclamații, ce-i conferă o diligență și inteligență, mai ales, îndreptate înspre portretistică.

Pe Perpessicius, op. cit. pag. 146-149 - cum oare aş putea, cu ce fort imaginar să-l aduc în amintire? Regretul ar începe de acolo că, incipient elev la liceul din Arad, nu mi s-a favorizat bucuria de a-i fi văzut figura exotică, urcând largile scări ori coborându-le. O impunătoare clădire, pe patru străzi, cu statuia patronimică, în vârf, a falnicului Moise Nicoară. La inaugurare, în 1919, fără a fi avut ocazia a-l auzi, salutul îl rostea un tânăr profesor de obârșie brăileană, adoptând în literatură ciudatul nume Perpessicius. Într-a patra, ori într-a cincea, mă găseam pe largul Corso, împânzeam mari afișe vestind apariția revistei Universul Literar, redactor - Perpessicius.

Strămutat la București, cutezanța, desigur exagerată, mi-am îngăduit-o, trimițând complet anonim, deși mă semnasem, o scrisoare Domniei Sale ca ex-arădean, la care am primit răspuns o carte poștală, pe un ton amical: *Domnului Petre Pascu, În amintirea peisagiilor arădene și-a anilor juneții duse, Cordial, Perpessicius, 3 decembrie 1961.*

Despre Al. T. Stamatiad, op.cit., pag. 179-184:

Era în toamna anului 1919, adică la un an după Unire. Stamatiad descindea în Orașul de pe Mureș, odată cu o seamă de profesori din Vechiul Regat, printre ei, bunul său amic, Perpessicius. Aradul va simți prezența boem-tumultuoasă a lui Stamatiad, timp de patrusprezece ani. Oricât i-ar fi plăcut profesorului ipostaza de Apostol la Moise Nicoară, încă de la inaugurare, poetul se considera un exilat la granița de vest. Și astfel aștepta, febril, vacanțele, birja îl ducea la gară, iar sosit la București, cred că trăgea direct la Capșa, potolindu-și dorul de confrăți.

Din șirul evocărilor, cea care mă zguduie mai puternic, mai intens, este evocarea fostului meu dascăl, care a pus să bată toba la noi în Semlac, îndemnând părinții să-și dea copiii la școli înalte, astfel că în septembrie - 1920, adunase la Arad nu mai puțin de 800 de pui de țărani.

Prin negurile dese ale anilor, mi-l amintesc pe Stamatiad intrând ca o furtună în clasă, trântind ușa, ținând în mână hârtia cu numele nostru (catalogul nu era încă tipărit).

Avea mustățile răsucite în sus, ca ale jandarmilor unguri, cu pene de cocoș. Printre bănci trecea, acum, apariția aceasta, singulară, la gât cu o cravată dichisită. Tremuram trestie sub teroare, abia așteptam să sune clopoțelul, învățam poezii pe dinafară.

Primul contact cu profesorul se soldă mulțumitor:

-*Ce ai, Pascule, ce te doare? mă întrebă, mă duse la director.*

-*Dragă directore, elevul acesta e foarte bolnav.*

Mă stăpânea un sentiment de adorație față de Stamatiad. Anii treceau, îl vedeam printre ferestrele Capșei, cădea abundent, peste mustața provocatoare, câte povețe ne-a fost dat să auzim de la Magistru.

Ne găseam, deci, la Bellu, pe aleea înzăpezită:

-*Cum? A murit Stamatiad? Eu, elevul? Să nu știi...*

După scurt timp, stăteam de vorbă pe culoarele Bibliotecii Acadmiei cu Maestrul Perpessicius.

-*Da! Bietul Stamatiad s-a stins, pe neașteptate. Revelionul și l-a petrecut la morgă, îmi spuse prietenul de-o viață, îndurerat.*

Am în față bărbatul, de-a pururi strălucitor, identificat cu orele de franceză-română, cu poezia, se plimba prin clasă scoțând oglinda, să-și admire chipul numai tinerețe.

Al. T. Stamatiad s-a aflat neîncetat în *Templul iubirii*, ca într-o *Cetate cu porți închise*, volum pentru care a primit Premiul Societății Scriitorilor Români în 1923. La Șezătoarea Scriitorilor Români o cunoaște pe viitoarea soție, Letiția Dumitrescu, pictoriță, originară din Pâncota.

A debutat în 1904, în revista Pleiada, în anul 1918 devine redactor la Literatorul, fiind un discipol al lui Macedonski.

A mai scris: *Din trâmbița de aur*, 1910, *Femei ciudate*, *Mărgăritare negre*, 1918, *Cetatea cu porțile închise*, 1921, *Pe Drumul Damascului*, 1923, *Cortegiul amintirilor*, 1942 ș.a.

A tradus din Baudelaire, O. Wilde, Omar Kazzam, Li-Tai-Pe, din poezia japoneză, americană.

Bun declamator, a fost Președintele de Onoare al Societății Literare a Elevilor din liceul arădean, a colaborat la presa vremii, *Românul*, *Viața*, *Sburătorul*, *Litere*, *Luceafărul literar și artistic*, *Ritmul vremii*, *Convorbiri literare*, *Flacăra* ș.a., semnând cu pseudonimul Adrian Alexandru. De un spleen bacovian aparte, cu accente liric erotice, cu un simbolistic decor baroc muzical, poezia lui Stamatiad, care va părăsi Aradul în 1928, cu efecte sonor exotice, de lăuntrică mâhnire și însingurare, de un patos neeliberat de veșnica muză, și-a găsit refugiul într-o iubire, nu numai prin înființarea Salonului Literar, ci și prin starea sa poetică, inimitabilă:

Afară plouă, plouă...

În trista mea odaie

*Pe etajera roză,
Azi, am găsit, iubito,
O altă tuberoză
Un trandafir mai galben
Ca părul tău
de aur*

După Salonul Literar al lui Stamatiad, în perioada 1986-1996, în paginile Adevărului de Arad apare Suplimentul Salonul literar, cu o redacție formată din Florin Bănescu, Vasile Filip, Lavinia Betea, Emil Șimăndan, foto Marcel Canciu.

Ajuns la 28 de ediții, Salonul Gutenberg, fondat odată cu revista eponimă, în 2008, prin grija Tipografiei Gutenberg încearcă să adune în jur, fiind o grupare mozaicată, certe valori, talente și slujitori de condei.

În concluzie, studiul nostru a încercat să puncteze evoluția, atât a presei vremii, cât și a preocupărilor de ordin literar, scăpate, probabil, din vizorul altor exegeți. Mai cu seamă că avem datoria de a fi... Aproape de ei!

Bibliografie

Reviste

- Colecția Salonului Literar 1925-1926
- Colecția Hotarul 1934, 1935, 1937, 1938
- Colecția Ethos, 1944

Lucrări de referință

1. Petre Pascu, *Aproape de ei*, Ed. Dacia, Cluj, 1987, pag. 146-179.
2. Melente Nica, Gabriela Groza, Emil Șimăndan, *Evoluția și tipologia presei arădene*, Ed. Fundației Ioan Slavici, Arad, 2006, pag. 9-75, 139.
3. *Aspecte ale modernismului, Tradiție și modernitate în Științele umaniste și sociale*, Ed. UAV, 2008, pag.69-74.
4. *Portrete de dascăli*, AGIRO, Ed. Tiparnița Arad, 2011, 2012, pag.13, 27.